

INVITATION TIL COLLOQUIUM

ÆLDRE JERNALDERS BEBYGGELSE I VESTJYLLAND

Det er med glæde at Sydvestjyske Museer i samarbejde med Københavns Universitet kan invitere til colloquium om ældre jernalders bebyggelse i Vestjylland. Colloquiet bliver afholdt i dagene 4.-5. oktober 2010 på Museet Ribes Vikinger.

IDÉEN

De senere års store byggeaktivitet har medført udgravningen af mange bopladser fra ikke mindst førromersk - og ældre romersk jernalder. Kendskabet til bopladserne bliver stadig mere nuanceret, metoderne til opsporing af bopladsløvnene bliver stadig mere forfinede, og billedet af bebyggelsen i landskabet bliver stadig mere dækkende.

Det må på baggrund af den senere tids store udgravningsaktivitet være på tide at gøre status og diskutere hvordan vi kommer videre. En lang række spørgsmål trænger sig på i den forbindelse.

- Hvilke nye anlægstyper er dukket op, og hvordan fortolkes de?
- Sker der omtolkning af gamle udgravningers resultater?
- Hvilke nye problemstillinger kan vi belyse gennem udgravningerne?
- Hvordan inddrages landskabet i fortolkningen af bebyggelsen?
- Hvordan bruger vi bebyggelsen i fortolkningen af jernalderens samfund?
- Kan vi bruge bebyggelsen til at udvide vores forståelse af subsistensøkonomien?
- Hvordan inddrages landskabsudviklingen i vores fortolkning af bebyggelsesudviklingen?

FREMTIDSPERSPEKTIVER

Målet med colloquiet er, udover den indledende erfaringsudveksling, at danne kernen i et netværk med særlig fokus ældre jernalders bebyggelse

PUBLICERING OG TILGÆNGELIGGØRELSE

Der planlægges et særskrift i "Arkæologiske Skrifter" med artikler fra colloquiets deltagere.

Med venlig hilsen
Sarah Qvistgaard, Sydvestjyske Museer
Steen Frydenlund Jensen, Sydvestjyske Museer
Niels Algreen Møller, Københavns Universitet

PROGRAM

Mandag den 4. oktober:

9:30: Ankomst med kaffe og rundstykker

10:00: Velkomst

10:05: Bopladsudgravninger i Vestjylland i 1970'erne

Torben Dehn, Kulturarvsstyrelsen

10:30: Grøntoft, genovervejet, igen

Per Ole Rindel, Københavns Universitet

11:10: Brændgårds Hede og de andre hulbælter

Esben Schlosser Mauritzen, Ringkøbing Skjern Museum

11:20: Kirketoft. Bebyggelse med velbevarede hustomter fra førromersk jernalder

Bo Steen, Holstebro Museum

11:30: Enkeltgårde ved Alslev, bebyggelse fra ældre førromersk jernalder

Jens Lauridsen, Museet for Varde By og Omegn

11:40: Ældre førromersk jernalder mellem Ribe og Esbjerg

Sarah Qvistgaard, Sydvestjyske Museer

12:00-13:00: Frokost

13:00: To dendrodaterede huse fra Vildbjerg samt et udblik over ældre førromersk jernalders bebyggelse i det midtjyske landskab

Martin Winther Olesen, Herning Museum

13:35: Glimt af en landsby fra førromersk jernalder ved Ho Bugt

Stina Trolldoft Andresen, Museet for Varde By og Omegn

13:45: Sociale relationer aflæst i bebyggelsens udvikling på Åbrinken

Louise Lund Johansen, Københavns Universitet

13:55: Hesselmeds forgænger

Lars Chr. Bentsen, Museet for Varde By og Omegn

14:05: Stenlægning på stenlægning. Udgravningerne på Hesselmed

Lene B. Frandsen, Museet for Varde By og Omegn

14:15: 24 hektar ældre jernalder

Anders Olesen, Sydvestjyske Museer

14:30: Lumske ligheder - og mulige kronologiske træk i den førromerske bebyggelse

Steen Frydenlund Jensen, Sydvestjyske Museer

15:00: Kaffe

15:20: Refsbøl i Sydthy - en førromersk landsby?

Mette Roesgaard Hansen, Museet for Thy og Vester Hanherred

15:40: Agerhøj, en bebyggelse fra ældre jernalder ved Skjern Å.

Overvejelser om bebyggelsernes strukturer i Vestjylland

Torben Egeberg, Ringkøbing Skjern Museum

15:55: Ældre jernalderbebyggelses udvikling ved Krogsgård - et rids til et casestudy

Steen Frydenlund Jensen, Sydvestjyske Museer

16:10: Et dansk Pompei. Anvendelsen af bopladser med usædvanlige bevaringsforhold til perspektivering af det "ordinære" bopladsmateriale

Mads Runge, Odense Bys Museer

16:35: Indsamling af brændte dyrekogler - er det besværet værd?

Jacob Kveiborg, Konserverings- og Naturvidenskabelig afdeling, Moesgård Museum

18:00. Middag. Museet bestiller bord et sted i Ribe til alle der vil med ud og spise. Giv besked ved tilmelding

Tirsdag den 5. oktober:

8:30: Kaffe og rundstykker

9:00: Den sociale differentiering afspejlet i bebyggelsen. Parcelstruktur, stormandsgårde og den sociale arv i ældre jernalder

Niels Haue, Århus Universitet

9:30: Pollenanalyse og arkæologien i Sydvestjylland

Renée Enevoldsen, Moesgaard Museum

10:00: Vestjyske jernalderbønders råstofudnyttelse: myremalmen mellem landskab og bebyggelse

Henriette Lyngstrøm, Københavns Universitet

10:30: Living Isolated? Roman Iron Age settlements on the North Frisian Islands

Martin Segschneider, Archäologisches Landesamt Schleswig-Holstein

11:00: Jernalderbebyggelsen i landskabet

Niels Algreen Møller, Københavns Universitet

11:30: Gårde, ringborge og langvolde – ældre jernalders bebyggelse i Slesvig 1.-2. årh. e.Kr.

Per Ethelberg, Museum Sønderjylland, Arkæologi – Haderslev

12:00-13:00: Frokost

13:00: Ældre jernalder set fra luften

Lis Helles Olesen, Holstebro Museum

13:30: Rekonstruktion af ældre jernalders dyrkningslandskab

Michael Vinter, Moesgaard Museum

14.00 - 16.00 Afsluttende debat/diskussion

PRAKTISKE OPLYSNINGER

STED

Colloquiet foregår på Museet Ribes Vikinger, Odins Plads 1, 6760 Ribe.

Offentlig transport: Museet ligger lige overfor Ribe Station.

Deltagelse i Colloquiet koster 300 kr. hvilket inkluderer morgenbrød, kaffe og frokost begge dage. Deltagere sørger selv for overnatning samt middag mandag aften for egen regning.

TIL OPLÆGSHOLDERE

Der vil være mulighed for brug af powerpoint ved præsentation. Ønsker oplægsholdere andre virkemidler, bedes de meddele det til arrangørerne

OVERNATNING

Ribe Vandrehjem

Hotel Dagmar

Ribe Byferie

Sankt Peders Gade 16
6760 Ribe.

Torvet 1
6760 Ribe.

Damvej 34
6760 Ribe

www.danhostel-ribe.dk
Tlf. 75420620

www.hoteldagmar.dk
Tlf. 75420033

www.ribe-byferie.dk
Tlf. 79887988

TILMELDING

Tilmelding af deltagelse senest **20. september 2010.**

Ved tilmelding beder vi jer desuden angive om der skal bestilles plads til middag mandag aften.

KONTAKT

Tilmelding foregår til:

Sydvestjyske Museer

Torvegade 45

6700 Esbjerg

museum@sydvestjyskemuseer.dk

Betaling kan foretages på:

Sydbank reg. 7712 1022420

Husk at angive **navn** og **museum**

Spørgsmål kan rettes til:

Steen Frydenlund Jensen: stj@sydvestjyskemuseer.dk

Niels Algreen Møller: nam@hum.ku.dk

ABSTRAKTER:

Mandag 10-12

Bopladsudgravninger i Vestjylland i 1970'erne

Torben Dehn, Kulturarvsstyrelsen

Indlægget er et forsøg på at præsentere vilkårene for 1960-70'ernes store fladedækkende bopladsundersøgelser, så vi i dag har bedre forudsætninger for at vurdere resultaterne fra dengang.

Den metode, vi nu bruger til arkæologiske undersøgelser af bopladser uden kulturlag, blev grundlagt dengang med introduktionen af maskinkraft til at afrømme overjorden. Samtidigt blev gruberne (jordløsneren) anset for den store trussel mod fortidsminderne, og det gav anledning til betragtelige forskningsmidler til bopladsudgravninger. I 1969 fik også nøddudgravningerne egen § 49 i naturfredningsloven, som betød forøgelse af midlerne til arkæologiske undersøgelser.

Når jeg i dag besøger de store bopladsundersøgelser, glæder jeg mig over totalstation, GPS, Mapinfo og muskuløse gravemaskiner og tænker ikke med vemod tilbage på dozerblad, millimeterpapir, vinkelspejl og målebånd i lange baner.

Grøntoft, genovervejet, igen

Per Ole Rindel, Københavns Universitet

I perioden 1959-72 blev omfattende bebyggelsesspor fra førromersk jernalder udgravet ved Grøntoft, som siden da har haft status af locus classicus i dansk bebyggelsesarkæologi. Her frilagdes for første gang den samlede grundplan af en komplet, indhegnet landsby og efterhånden blev næsten 300 hustomter frilagte. I de følgende årtier blev en række nye indhegnede bopladser fra denne periode udgravet i denne del af Jylland. I 1990'erne foretog oplægsholderen en systematisk bearbejdning og komparativ analyse af Grøntoft-udgravningen i forbindelse med et ph.d.-projekt, hvilket førte til en nytolkning af udskillelsen af faser i den indhegnede land og af de forudgående gradvise forandringer i bosættelsesmønstret på denne lokalitet. Inden for de seneste ti år har ikke mindst udgravningen af talrige vestjyske "hulbælter" og en befæstet landsby ved

Lyngsmose givet anledning til en revurdering af den overordnede tolkning af de indhegnede landsbyer og af de langstrakte "palisader" ved Grøntoft, som i mange år havde voldt store tolkningsmæssige kvaler. I de seneste år er der fra svensk side fremsat alternative forslag til tolkningen af bosættelsesmønstret ved Grøntoft, som udfordrer dansk bebyggelsesarkæologi til ny diskussion.

Kirketoft. Bebyggelse med velbevarede hustomter fra førromersk jernalder

Bo Steen, Holstebro Museum

I 2008 udgravede Holstebro Museum lokaliteten "Kirketoft" i Asp, 10 km nordvest for Holstebro. Foruden hustomter fra ældre middelalder blev der udgravet en bebyggelse fra 3-4 årh. f.Kr. Bevaringsgraden var god. I flere huse var der bevaret rester af båseskillerum og grebning. I et af husene fandtes den nedre del af et stort forrådskar in situ i husets vestlige del, og i samme hus stod resterne af et mindre lerkar i væggrøften.

Enkeltgårde ved Alslev, bebyggelse fra ældre førromersk jernalder

Jens Lauridsen, Museet for Varde By og Omegn

Ved undersøgelse af et ca. 10 ha. stort udstykningsareal, fremkom spor af spredt bebyggelse. Udgravningen afslørede spor af enteriør og aktivitetsområder indenfor husets rammer. På lokaliteten fandtes ligeledes spor af jernhåndtering i tilknytning til et enkelt hus samt et mindre område med spor af ager pløjet med ard.

Ældre førromersk jernalder mellem Ribe og Esbjerg

Sarah Qvistgaard, Sydvestjyske Museer

Senere års store nøddudgravninger fra Andrup, Østertoften og Præstegårdstoft har givet et bedre indblik i den ældste jernalders spredte bebyggelse i det sydvestjyske. Der er fundet velbevarede hustomter, flere med grebning, båseskillerum og nedgravede forrådskar i vestenden.

Mandag 13-15

To dendrodaterede huse fra Vildbjerg samt et udblik over ældre førromersk jernalders bebyggelse i det midtjyske landskab

Martin Winther Olesen, Herning Museum

I sommeren 2008 udgravede Herning Museum to huse, som det var muligt at få dendrodateret til henholdsvis 500 og 320-300 f.Kr. Husenes vægstolper var gravet ned i et vandførende tørvelag som havde bevaret det nederste af træværket. Plankerne var udkløvede af forbavsende store egetræer. Fundet var således med til at lukke et langt hul i årringskurven og nuancerer vores opfattelse af vegetationshistorien i Midt og Vestjylland. Men det giver også anledning til en række overvejelser. Blandt andet af vores opfattelse af bebyggelsens strukturering og hastigheden hvormed der sker landsbyflytninger.

Glimt af en landsby fra førromersk jernalder ved Ho Bugt

Stina Trolldoft Andresen, Museet for Varde By og Omegn

På et sydvendt bakkedrag ned til Ho Bugt blev der i 2006 foretaget en forundersøgelse af et område, udlagt til skovrejsning. Prøvegravningen påviste flere hustomter dateret til før-romersk jernalder med velbevarede stenlægninger, samt en øst-vest gående grøft syd for selve bebyggelsen. Grøften blev tolket som den sydlige afgrænsning af bebyggelsen – muligvis en befæstning. I 2007 fortog Varde Museum i samarbejde med Institut for Forhistorisk Arkæologi, Københavns Universitet en uddannelsesgravning (Seminar-udgravning) på stedet. Udgravningen var selvfinansieret, hvilket betød at der kun var mulighed for at få et lille glimt af landsbyens struktur. På trods af det gav udgravningen flere spændende iagttagelser.

Sociale relationer aflæst i bebyggelsens udvikling på Åbrinken

Louise Lund Johansen, Københavns Universitet

I en nytolkning af Åbrinkens struktur og sociale organisering, synes der at være baggrund for en forholdsvis fin, lokal kronologisk inddeling af udviklingsfaserne. Der ses indikationer på tydelige skift mellem hustyper, hegn og i det keramiske materiale, men også uoverensstemmelser i forhold til etablerede

kronologier. Kældre i små huse ses som et særligt træk og kun i enkelte faser. Materialet fra Åbrinken afslører endvidere socialt begrundede tendenser og familieenheder, der ses ved flytning af gårde og udvidelser af disse, samt bevægelse mellem gårde og huse i form af veje, åbne pladser og mulige ganglinier. De sociale relationer og organisatoriske valg er dog langt fra det indtryk, som lokaliteten efter beretningskrivning gav udtryk for. Det har medført metodiske overvejelser i henhold til den tid der er til rådighed, for at kunne bearbejde et arkæologisk materiale og de resultater det afføder.

13:55: Hesselmeds forgænger

Lars Chr. Bentsen, Museet for Varde By og Omegn

Museet for Varde By og Omegn gravede i forsommeren 2010 den vestlige del af den mark, hvor den store Hesselmed boplads ligger. Udgravningen dokumenterede bosættelse i sen stenalder, bronzealder (formentlig yngre bronzealder) samt ældre førromersk jernalder. Indlægget præsenterer bebyggelsens vandring fra lavere mod højere terræn og de førromerske huse.

Stenlægning på stenlægning. Udgravningerne på Hesselmed

Lene B. Frandsen, Museet for Varde By og Omegn

Varde Museum blev gjort opmærksom på Hesselmed bopladsen, som ligger lige syd for Oksbøl, allerede i 1991, hvor lodsejeren indberettede til museet, at han på den pågældende mark pløjede på usædvanligt mange sten. Dette blev startskuddet til en lang række små udgravninger i perioden 1992-2000, hvor man hvert år gravede en lille bid af bopladsens centrale del. Der er tale om en landsby fra yngre førromersk- tidlig ældre romersk jernalder med tykke kulturlag og meget velbevarede hustomter med stenlagte stalde og indgangspartier. Der er mange fine detaljer i form af båseskillerum, stensatte ejlerender og ildsteder, med hensyn til landsbyens organisering er det interessant, at husene orienterer sig ud til et åbent område eller vej og de har deres staldende vendt mod dette, husene øst forvejen har altså stald med vest. Pladsen er langt fra totaludgravet, men der har været nye undersøgelser i 2001 og 2010 i forbindelse med anlægsarbejde.

24 hektar ældre jernalder

Anders Olesen, Sydvestjyske Museer

Igennem de senere år er der undersøgt et større område i Sønderris, i udkanten af Esbjerg. Alene størrelsen af det undersøgte område, gør denne lokalitet interessant, og værd at studere. I oplægget vil pladsen, og de karakteristika som er kendetegnende for denne lokalitet, blive præsenteret.

Lumske ligheder - og mulige kronologiske træk i den førromerske bebyggelse

Steen Frydenlund Jensen, Sydvestjyske Museer

Husene i førromersk jernalder er kendetegnet ved at være meget ens opbygget, men hvor ens de kan være ser man først når man direkte sammenligner dem. Ikke bare inden for den enkelte plads, men også mellem flere forskellige pladser kan man have huse, der er fuldstændig ens i grundplan. Der vil blive vist eksempler på lighederne, og givet forslag til hvad den kan skyldes.

Endvidere findes der i den førromerske huskonstruktion en række træk, der kan, og for nogles vedkommende også er blevet brugt daterende. Disse vil blive gennemgået med baggrund i materialet fra det sydvestjyske område.

Mandag 15:20 - 17:00

Refsbøl i Sydthy - en førromersk landsby?

Mette Roesgaard Hansen, Museet for Thy og Vester Hanherred

I 1922 vakte arkæologen Hans Kjær fra nationalmuseet betydelig opmærksomhed ved fundet af de første jernalderhuse ved den klassiske byhøjslokalitet Ginnerup i Sydthy. Området er i dag velkendt for netop den store forekomst af byhøje, der har været benyttet gennem størstedelen af ældre jernalder. Kulturlagsgravninger i denne egn hører derfor ikke til sjældenhederne, men det gør afdækningen af større undergrundsflader til gengæld. I efteråret 2009 og sommeren 2010 havde museet dog nu en enestående mulighed for at afdække en større førromersk jernalderbebyggelse i undergrunds niveau kun få hundrede meter fra Ginnerup byhøjen. Bebyggelsen synes meget lig andre kendte pladser fra samme periode, dog med undtagelser af visse særegne anlæg samt mulige forekomster af ristet myremalm.

Agerhøj, en bebyggelse fra ældre jernalder ved Skjern Å. Overvejelser om bebyggelsernes strukturer i Vestjylland

Torben Egeberg, Ringkøbing Skjern Museum

Agerhøj under den vestlige del af Tarm by omfatter en bebyggelse fra førromersk jernalder samt ældre romertid, undersøgt i 2006. Mens den ældre del synes at have en ret tilfældig struktur, er den senere del i højere grad udlagt mere organiseret. Indlægget sammenligner med andre vestjyske bebyggelser og forsøger at udrede nogle overordnede fællestræk.

Ældre jernalderbebyggelses udvikling ved Krogsgård - et rids til et case-study

Steen Frydenlund Jensen, Sydvestjyske Museer

I perioden 1990 – 2010 er der blevet undersøgt et i alt 26,7 ha stort set sammenhængende areal i Krogsgård ejerlav ved Tjæreborg, hvoraf godt halvdelen er totalafbrændt i fladen. Området indeholder bebyggelse fra bronzealder til germansk jernalder, og grundet den store afdækningsgrad er der muligt at følge hvorledes bebyggelsen er flyttet rundt i landskabet gennem tiderne. Der

fundtes endvidere rester af brolægninger i flere af husene fra den ældre jernalder, samt enkelte indhegnede gårdsanlæg.

Et dansk Pompei. Anvendelsen af bopladser med usædvanlige bevaringsforhold til perspektivering af det ”ordinære” bopladsmateriale

Mads Runge, Odense Bys Museer

Kompleksiteten i ældre jernalders bebyggelser kan særligt erkendes på lokaliteter med gunstige bevaringsforhold. Med udgangspunkt i byhøjen Nr. Hedegård gives et indblik i lokalitetstypens righoldige og differentierede genstandsmateriale, konstruktionsmæssige detaljer og naturvidenskabelige potentiale foruden teser om bebyggelsesstruktur og økonomi. Analyserne kan danne baggrund for tolkning af strukturer på bopladser med mere ordinære bevaringsforhold.

Indsamling af brændte dyreknogler – er det besværet værd?

Jacob Kveiborg, Konserverings- og Naturvidenskabelig afdeling, Moesgård Museum

Forholdene er langt fra gunstige, når det gælder bevaring af knogler i det vestlige Jylland, og større knoglefund fra jernalderens bopladser er derfor et yderst sjældent syn. I de tilfælde hvor der trods alt er knogler bevaret er der som regel tale om mindre portioner af brændte fragmenter.

I oplægget vil det blive diskuteret, hvorledes brændte knogler kan bidrage med ny viden om jernalderens dyrehold og om det overhovedet kan betale sig at indsamle de ofte beskedne mængder af brændte knogler.

Tirsdag 9:30-12

Pollenanalyse og arkæologien i Sydvestjylland

Renée Enevoldsen, Moesgaard Museum

Pollenanalyse er traditionelt forbundet med vegetationshistorien. Det er da også det mest effektive redskab vi har til at belyse den. Der er ikke desto mindre rigtig mange andre problemstillinger, som pollenanalysen også kan være med til at belyse. Det handler bare om at stille de rigtige spørgsmål.

Hvilke dele af den sydvestjyske vegetationshistorie er endnu ikke klarlagt? Hvordan kan pollenanalysen også være med til at belyse mere specifikke arkæologiske problemstillinger?

Hvilke anlæg vil være interessante mht. pollenanalyse i Sydvestjylland? Hvad er den praktiske prøvetagningsmetode i de forskellige typer af anlæg?

Disse spørgsmål, samt en generel gennemgang af den viden vi allerede har af områdets vegetations- og landbrugshistorie, vil være omdrejningsakse for oplægget. Der vil blive lagt op til diskussion og meget gerne flere spørgsmål.

Vestjyske jernalderbønders råstofudnyttelse: myremalmen mellem landskab og bebyggelse

Henriette Lyngstrøm, Københavns Universitet

Der ligger adskillige forhindringer på bebyggelsesarkæologens vej, når det gælder indsigten i de vestjyske bønders råstofudnyttelse. En af dem er, at landsdelen rummer de to største og bedst undersøgte jernudvindingspladser i Danmark: Snorup og Drengsted. En anden er, at det var på Varde Staalværk, at jernforskningens vugge stod. Og en tredje er, at der aldrig er foretaget en landsdækkende, systematisk registrering af myremalm i Danmark: det udbredelseskort, der oftest lægges til grund for en arkæologisk argumentation, afspejler statsgeolog Werner Christensens arbejde omkring 1960.

Ud fra naturvidenskabelige analyser og eksperimentel-arkæologiske forsøg vil jeg argumentere for råstofudnyttelsens kompleksitet i Vestjyllands jernalder og jeg vil prøve, at tegne konturerne af et andet billede af jernalderbondens udnyttelse af myremalm end det, der tegner sig på Snorup og i Drengsted.

Living Isolated? Roman Iron Age settlements on the North Frisian Islands

Martin Segschneider , Archäologisches Landesamt Schleswig-Holstein

There is a long tradition of small-scale settlement archaeology on the North Frisian Islands. Nevertheless, many questions could not be answered until recently. But through aerial photography and geophysical investigations exciting new evidence now turned up, which will be presented for discussion. The special situation of areas with limited settlement possibilities will also be taken into account, as they led to tell-like dwelling mounds. Finally, the general settlement distribution on the islands will be taken into account.

Jernalderbebyggelsen i landskabet

Niels Algreen Møller, Københavns Universitet

Bebyggelsesarkæologien har haft kronede dage med de seneste års voldsomme nødudgravningsaktivitet. Men skævvrider aktiviteten vores billede af fundfordelingen? Ved fortolkning af de overordnede bebyggelsesstrukturer i et langtidsperspektiv er der behov for en kritisk tilgang til fundtilvejebringelse og nedbrydende faktorer.

Med de mange repræsentative problemer in mente skal jeg først forsøge at give et billede af den overordnede udvikling i landskabsudnyttelsen gennem bronzealder og jernalder i Vestjylland. Derefter skal jeg diskutere nogle af de tendenser som ses i bebyggelsesudviklingen i ældre jernalder på Varde Bakkeø.

Gårde, ringborge og langvolde – ældre jernalders bebyggelse i Slesvig 1.-2. årh. e.Kr.

Per Ethelberg. Museum Sønderjylland, Arkæologi – Haderslev

I ældre romersk jernalder er Nordslesvig domineret af Over Jerstal-kredsen. Det er karakteristisk, at området delt op i et antal mindre ikke klart definerede magtområder. Hvert område er domineret af folk, som er gravlagt med bl.a. romersk import. Brandgravsskikken er fremherskende, men der findes også et mindre indslag af jordfæstegrave. Over Jerstal-huset med tre sæt tagbærende stolper på hver side af indgangen er den hyppigst forekommende hustype. Sydslesvig afviger på en række punkter fra dette billede. Fyrstegravene, som

vi kender dem fra Over Jerstal-kredsen, findes ikke. Brandgravsskikken er enerådende. Ofte er gravpladserne overordentligt store og med en tendens til at være kønsopdelte. På nogle af de mandsdominerede gravpladser indtager krigergravene en markant position. Osterrönfeld-huset er dominerende. Karakteristisk for denne hustype er, at de tagbærende stolper i beboelsesenden er sat i to rektangulære, n/s-orienterede moduler, mens de i staldenden ofte står noget tættere. I det klassiske Osterrönfeld-hus findes der et laderum mod øst. Udbredelsen af de forskellige hustyper, importgravene og jordfæstegravene synes at respektere Olgerdiget og Æ Vold. Nye undersøgelser viser, at Olgerdiget bliver opført i midten af første årh. og herfter bliver fornyet eller udbygget mindst to gange. Anlægget har spillet en rolle frem til første halvdel af 2. årh., hvor det øjensynligt bliver erstattet af Æ Vold, som ligger noget længere mod nord.

Ringborgene Archsumburg på Sild og Trælbanken nord for Højer er anlagt samtidig med Olgerdiget. Det er tillokkende, at opfatte de tre anlæg som dele af samme forsvarsværk, idet Olgerdiget afsnører Sønderjylland mellem Åbenrå Fjord og Vidåen, mens ringborgene kontrollerer indsejlingen til Vidå-systemet. Olgerdiget er antagelig nordvendt og må derfor være opført af anglerne. Samtidig hermed finder de første moseofringer sted i Thorsbjerg Mose.

Det er nærliggende at se det skitserede udbredelsesmønster som udtryk for, at den tidlige rigsdannelse måske sætter ind i Sydslesvig allerede i tidsrummet omkring Kr. fødsel og at den kan være initieret af anglerne. Kan det tænkes, at manden, der er begravet i den fornemme kedelgrav på Husby-gravpladsen sydøst for Flensborg, i virkeligheden har haft en grundlæggerfunktion den denne udvikling?

Tirsdag 13-14

Ældre jernalder set fra luften

Lis Helles Olesen, Holstebro Museum

Luftfotoarkæologien kan på flere måder være med til at give et mere fuldstændigt og mere nuanceret billede af ældre jernalder bebyggelse i landskabet dels på grund af de flere nytilkomne bebyggelser, grave og agersystemer, og dels på grund af ny viden om eksisterende bebyggelser og nye typer af fund.

Rekonstruktion af ældre jernalders dyrkningslandskab

Michael Vinter, Moesgaard Museum

Et generelt problem i arkæologien er den manglende sammenhæng mellem bebyggelsen og de omgivende marker, da markskel og dyrkningsspor ofte kun er fragmentarisk bevaret.

Imidlertid kan store dele af ældre jernalders marksystemer rekonstrueres ud fra luftfotografier og laserscaningsdata, hvilket åbner særlig gode muligheder for at studere sammenhængen mellem marksystem, bebyggelse og landskabsudnyttelse. I indlægget tegnes der, gennem kortlægning af to himmerlandske marksystemer og inddragelse af pollenanalyse samt bopladsmateriale, et billede af et stærkt reguleret og parcelleret landskab, hvis udnyttelse gennemgår markante ændringer i løbet af ældre jernalder.